

Odprta vprašanja kodifikacije in smiselno univerzitetno poučevanje slovenskega govornega jezika

Luka Horjak, Hotimir Tivadar

Uvod

Pravorečje ob pravopisu predstavlja eno temeljnih veščin, ki jo jezikovni uporabnik v procesu šolanja v knjižnem/standardnem jeziku nadzorovano usvaja. Jezikovnemu uporabniku omogoča uspešnejšo komunikacijo v javnem ter uradnem govornem položaju, hkrati pa usvojena pravorečna kompetenca predstavlja jezikovne uporabnike enega jezika navzven ter jih povezuje, kar je za slovenski jezik, ki je prostorsko razdeljen na različne narečne govore, še toliko pomembnejše.

Usvajanje pravorečne zmožnosti je eden izmed ciljev jezikovnega pouka v osnovnem in srednješolskem izobraževanju. Prenovljeni učni načrt za osnovno šolo pri predmetu slovenščina kot materni jezik (v nadaljevanju UN OS 2018) prinaša natančnejšo opredelitev pravorečne zmožnosti v primerjavi s prejšnjim iz leta 2011 (UN OS 2011). V ospredju ni več vrednotenje napak, temveč prepoznavanje razlik med knjižnimi in neknjižnimi jezikovnimi prvinami; novo je tudi primerjanje glasovnih in prozodičnih prvin maternega in tujega jezika (UN OS 2018: 11–13, 22, 35–36). V gimnazijskem učnem načrtu za slovenščino (v nadaljevanju UN GIM 2008) je pravorečju namenjeno malo prostora, saj je obravnavano le v 1. letniku (UN GIM 2008: 13), hkrati pa morajo dijaki svoja in tuja besedila pravorečno vrednotiti in utemeljiti svoje mnenje s strokovnimi argumenti, prepoznavati in odpravljati svoje in tuje pravorečne napake ter popravke strokovno utemeljiti (UN GIM 2008: 37). Odslikavo učnih načrtov v učbenikih je analiziral že Tivadar (2015: 166) in ugotovil, da je v učbenikih za osnovno šolo govoru v povprečju posvečeno manj kot 4 odstotke, v gimnazijskih učbenikih pa samo do 5,9 odstotka strani posameznega učbenika (Tivadar 2015: 168).

Pri analizi in vrednotenju pravorečnega izobraževanja na univerzitetni ravni moramo upoštevati izhodiščno znanje učencev in dijakov, ki so ga pridobili v procesu šolanja.

Pravorečni izzivi

Pri poučevanju glasoslovja slovenskega knjižnega jezika sta temeljni deli, na katerih slonijo učbeniške predelave in priročniki, kot je npr. *Slovenska zborna izreka* (Šeruga Prek, Antončič 2004), *Slovenska slovnica* Jožeta Toporišiča in *Slovenski pravopis 2001*, in posredno *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (v nadaljevanju SSKJ). Sodobne

fonetično-fonološke raziskave slovenskega govornega knjižnega jezika marsikatero dejstvo iz omenjenih del postavljajo pod vprašaj, saj so govorniki knjižni jezik, ki ga je opisal in normiral Toporišič, raziskovali v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja,¹ govorna podoba jezika pa se je od tedaj spremenila, predvsem pa so se spremenile družbene okoliščine in tehnologija za raziskovanje govora (izpopolnjena in lažje dostopna tako snemalna kot analitična orodja za raziskovanje govornega jezika, tj. zvoka). Toporišič (1957: 70) pravi, da knjižni govor »nikoli ne sme preveč zastati za živo govornico, ako le noče postati papirnat, starinski, izumetničen«. Na tem mestu bomo na kratko predstavili nekaj razhajanj med kodificirano pravorečno normo in uresničevanjem te norme, kakor so to potrdile sodobne fonetično-fonološke raziskave.²

Naglas

V govornem slovenskem knjižnem jeziku je močna tendenca leksikalizacije naglasa na osnovi, zato se mešani in premični naglasni tip izgubljata (Toporišič 1965). Glede naglasnega mesta³ je bilo najbolj pereče vprašanje mesta naglasa pri števnikih od dvanajst do devetnajst, saj je *Slovenski pravopis 2001* kodificiral le naglas na *-nájst*. Poklač (2003) je na gradivu za *Slovenski lingvistični atlas* ugotovila, da 33 odstotkov slovenskega govornega področja (osrednja narečja in Ljubljana) naglašuje števnike pred priponskim obrazilom *-nájst*, dve tretjini pa na priponskem obrazilu,⁴ kakor je kodificirano v *Slovenskem*

1 Prva znanstvena Toporišičeva objava o slovenskem glasoslovju sega v leto 1957, tj. *Sistemske premene soglasnikov v knjižnem govoru*. Največ razprav o glasoslovju je napisal po študijskem letu 1962/63, ko se je na Fonetičnem inštitutu Univerze v Hamburgu kot Humboldtov študent izpopolnjeval iz eksperimentalne fonetike; objavljene so v različnih znanstvenih revijah, potem pa so bile zbrane v delu *Glasovna in naglasna podoba slovenskega jezika* (1978). Po tem letu v njegovi bibliografiji novih glasoslovnih objav ne najdemo več veliko – te so pretežno dialektološke (moščanski govor), analize glasoslovja pri Škrabcu ali pa gre za diplomska in magistrska dela njegovih študentov. V razpravi *Eksperimentalnofonetične raziskave slovenskega knjižnojezikovnega glasovja in tonemskosti* Toporišič (2003: 119–140) svoje raziskave in spoznanja – ki se končajo z objavami leta 1978 – postavi v središče, je pa kritično ovrednotil novejša spoznanja in delo jezikoslovcev, ki so v 20. stoletju eksperimentalnofonetično raziskovali slovenski jezik (Lehiste, Srebot Rejec, Petek, Šuštaršič in Komar, Mihelič in Lozej, Gros, Tivadar).

2 Sodobne fonetično-fonološke raziskave knjižnega oz. standardnega govora sicer metodološko niso enotne, saj gre za različne raziskovalce in tudi različna obdobja raziskovanja, toda njihovih razlik na tem mestu ne bomo obravnavali. Bistvene razlike so pri izbiri govorcev (šolani govorniki ali izobraženci iz osrednje Slovenije), gradivu (naključno izbrano ali načrtno pripravljeno za raziskavo) in (de)kontekstualiziranosti raziskovanih enot (izolirano izgovarjanje besed ali izgovor besed v kontekstu) itd. Raziskave tudi terminološko različno poimenujejo raziskovano varianto jezika (govornji knjižni jezik, standardna slovenščina, zborni jezik ipd.).

3 »V slovenščini naglasno mesto ni vezano na določen položaj. Zaradi po narečjih različno daleč izpeljanih naglasnih pomikov, še bolj pa zaradi različno daleč izpeljanih posploševanj naglasa v posameznih oblikoslovnih kategorijah pripadniki različnih narečij precej različno naglašujejo. Do nedavno so slovnice pogosto skušale naglaševanje preveč arhaizirati. V zadnjem času pa je opaziti močno približevanje govornemu jeziku, in sicer spet jeziku središča, to je kultiviranemu ljubljanskemu izgovoru.« (Rigler 1968: 193)

4 V članku je sicer omenjeno, da ena tretjina naglašuje »števnike na prvem zlogu, dve tretjini pa na drugem«, vendar je iz naslova članka, primerov in konteksta razvidno, da drugi zlog v bistvu pomeni naglas na obrazilu, saj niso ana-

pravopisu 2001. S tovrstnimi raziskavami bi bilo treba ugotavljati živost naglasnih oblik pri posameznih besedah in prevladujočo rabo v priročnikih vsaj kvalifikatorsko ovrednotiti, če že ne tudi kodificirati (Tivadar 2018).

Slovenski knjižni izgovor pozna dva načina naglaševanja besed: jakostno (dinamično) in tonemsko. Toporišič (2000: 63) daje prednost tonemskemu naglaševanju pred jakostnim, v *Slovenskem pravopisu 2001* (§ 622) pa sta oba načina obravnavana enakovredno. Težava pa je ta, da se je tonemskosti skoraj nemogoče naučiti, če je nismo usvojili v otroštvu, zato je od vseh govorcev nemogoče zahtevati, da tonematiko slišijo ter uporabljajo (Tivadar, Šuštaršič 2001: 118). Če bi hoteli tonematiko dosledno poučevati, bi potrebovali kakovostna učna gradiva z zvočnimi posnetki, odločiti pa bi se tudi morali, katera tonematika je (še) knjižna (Rigler 1968: 197).

Samoglasniki

Samoglasniki so v slovenskem jeziku jedro zloga, nosilci naglasa, 8-točkovni samoglasniški sistem je bil jasno izpričan tudi v medijskem nebranem govoru (Tivadar 2010). Glede na druge slovanske jezike in tudi mnoga slovenska narečja je pomembno predvsem fonemsko razlikovanje med ozkimi in širokimi /e/ in /ɛ/ oz. /o/ in /ɔ/, ki jih zapisujemo le z eno črko.

Kolikost slovenskih naglašanih samoglasnikov

Sodobne fonetično-fonološke raziskave ne potrjujejo kolikostne razlike med naglašeni-mi samoglasniki. O počasnem, a vztrajnem odpravljanju kolikostnih nasprotij sta pisala Toporišič (1967: 229) in Rigler (1968: 193–194), kolikost samoglasnikov pa je prvi meril Bezljaj (1939). V zadnjih desetletjih so se s to problematiko v kronološkem vrstnem redu ukvarjali Srebot-Rejec (1988), Petek idr. (1996) in Tivadar (2004a, 2004b). Srebot-Rejec (1988: 246) je ugotovila, da »dolžina v knjižni slovenščini z ljubljansko osnovo ni fonološko relevantna /.../. Dolgi samoglasnik ni samostojna spremenljivka, ampak je posledica naglasa.« Podobno so potrdili tudi Petek idr. (1996: 136). Tivadar je problematiko raziskal s pomočjo perceptivnih testov govorcev iz vse Slovenije (Tivadar 2004a) in s pomočjo meritev trajanja samoglasnikov šolanih govorcev (Tivadar 2004b). Z meritvami je ugotovil, da »v slovenskem knjižnem jeziku zanesljivo ločimo samoglasnike predvsem na osnovi fonemskih značilnosti in naglašenosti, na osnovi trajanja pa ne oz. bistveno manj, če je

lizirani večzložni števniki (več kot dvozložni), ampak le dvozložni, *dvanajst* in *petnajst*. To je na začetku članka tudi razloženo (Poklač 2003: 93).

razlika med kratkimi in dolgimi manj kot 1 : 2« (Tivadar 2004b: 46). Torej na podlagi razlike v trajanju med enakimi fonemi ne moremo govoriti o fonološkem razlikovanju (Tivadar 2008: 241). S perceptivnimi testi je to potrdil (Tivadar 2004a: 32). Te raziskave utemeljeno dvomijo o ustreznosti kolikostnega samoglasniškega modela, ki je predstavljen v *Slovenski slovnici* in v *Slovenskem pravopisu 2001*, nespremenjen pa ostaja tudi v nastajajočem informativno-normativnem *Slovarju slovenskega knjižnega jezika (eSSKJ)*, kljub temu da so bile vse našete raziskave objavljene, preden je bil koncept slovarja pripravljen.

Kakovost nenaglašanih e in o

Po Toporišičevi (2000: 71) teoriji velja, da so nenaglašani /e/ in /o/ široki. Jurgec (2006:182–183) na podlagi akustičnih meritev ugotavlja, da sta prednaglasna nenaglašena /e/ in /o/ glede na formantne vrednosti bližje srednje visokima [e] in [o], ponaglasna pa srednje nizkima [ɛ] in [ɔ], zato predlaga naslednji opis: »/S/lovenski prednaglasni [e] in [o] so višji od ponaglasnih [ɛ] in [ɔ] v akustičnem, manjše odprtostne stopnje v artikulacijskem in 'ožji' v perceptivnem smislu.« Tivadar (2008: 70–71) z akustično analizo ugotavlja, da je nenaglašani /o/ po formantih bližje ozkemu [o], razlika je le v tem, da nenaglašani /o/ ni izgovorjen z zaokroženimi ustnicami, zato ima višji F₂. Glede nenaglašene e pa ugotavlja, da je po F₁ bližji ozkemu [e].

Soglasniki

Med slovenskimi soglasniki ima največ izgovornih variant fonem /v/, po Toporišiču (2000: 76–78) naslednje [v], [ʋ], [w] in [ʌ]. Srebot-Rejec (1981: 240–214) na podlagi zgradbe zloga in fonetične raziskave ugotavlja, da v standardni slovenščini varianti [w] in [ʌ] ne obstajata, v resnici se na njunem mestu izgovori (ne)zlogotvorni skrajšani [u], Tivadar (1999: 359) pritrjuje Srebot-Rejec ter dodaja, da se pred likvidoma /l/ in /r/ pogosto izgovarja zobnoustnični [v], ki pa ni kodificiran kot pravilna varianta; ugotavlja, da sta fonetično nesporna le zobnoustnični [v] in dvoglasniški [ʋ].

Posebno pozornost si zasluži tudi izgovor fonema /l/ kot dvoustničnega [ʋ], saj se, kot ugotavlja Dobrovoljc (2018: 911), branje po črki <l> krepi, a bolj omejeno kot v 19. stoletju, kar poznamo kot elkanje. Sprememba izgovora je generacijsko pogojena, saj mladi izgovor besed, kot so *tožilca*, *tožilka* ipd., z [l] označujejo kot bolj knjižen, uraden.⁵

⁵ »Vsekakor izgovor po črki ni več stigmatiziran in označen kot izrazilo kake od družbenih skupin ali sloja, temveč bolj odraz generacijske, deloma tudi regionalne pripadnosti govorca oziroma govorke.« (Dobrovoljc 2018: 911)

Izpostaviti je treba asimilacije, ki so posledica posebnih glasovnih nizov, ki v slovenski fonologiji niso posebej izpostavljeni, npr. asimilacija po mestu izgovora: asimilacija /n/v/m/ pred ustničniki n → m{b, p, v, f}: *Istanbul* ['istambul], *input* ['imput], *invalid* [imva'lit], *informacija* [infɔr'matsija]. Eno izmed odprtih vprašanj je tudi, kako se izgovori končni /j/, ki sledi samoglasniku /i/, kot npr. v besedi *fotografij*: ali izgovarjamo samo [i] ali pa mu sledi še neki palatalni element, tj. [i̟]. Izgovor pa lahko opišemo le na podlagi fonetičnih meritev.

Univerzitetno poučevanje pravorečja

Najbolj znano izobraževanje iz slovenskega pravorečja poteka na nacionalni RTV Slovenija, in sicer na radijski šoli govora in v Izobraževalnem središču RTV Slovenija, kjer se šolajo bodoči voditelji, novinarji in spikerji programov RTV Slovenija. Na univerzitetni ravni poučevanje slovenskega govornega jezika poteka v okviru različnih študijskih programov.⁶ Največ tovrstnih vsebin ponuja ljubljanska AGRFT, in sicer v okviru študijskih programov Dramska igra, Gledališka režija, Film in televizija, Dramaturgija in scenske umetnosti, izvajajo celo poseben drugostopenjski program Oblike govora.⁷ Na ljubljanski Pedagoški fakulteti se študentje srečajo s predmeti, povezanimi z govorom, pri študiju Logopedije in surdopedagogike.⁸ En predmet, namenjen poučevanju slovenskega govornega jezika, je vključen v študijski program Novinarstvo na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. V okviru študija Razrednega pouka in Predšolske vzgoje na Univerzi v Ljubljani, Univerzi v Mariboru in na Univerzi na Primorskem posebnih predmetov o govoru ni, te vsebine so deloma zajete pri predmetu Slovenski jezik.

Poseben nabor predmetov o pravorečju, govoru, fonetiki in fonologiji je obravnavan znotraj študija jezikov, največ pri študiju Slovenistike na Filozofski fakulteti v Ljubljani,⁹ manj pa na fakultetah Univerze v Mariboru, Univerze na Primorskem in Univerze v

6 Navedbe za posamezne študijske programe so povzete po veljavnih študijskih programih, objavljenih na spletnih straneh posameznih fakultet.

7 Drugostopenjski študijski program Oblike govora obsega naslednje predmete: Osnove govornega jezika, Govorne tehnike, Poudarek in intonacija v slovenskih besedilih, Priprava na govorno interpretacijo literarnega besedila, Govor radia in televizije, Vloga dialektalnega v slovenskem (javnem) govoru, Asistenca pri izbranem govornem dogodku, Glasovno oblikovanje besedil, Telo in dih kot temelj govorne komunikacije, Raziskovanje in oblikovanje avtentičnega glasu, Komunikacijski modeli (NLP).

8 Program Logopedije in surdopedagogike vsebuje naslednje predmete: Fonetika in fonologija, Razvoj komunikacije, govora in jezika, Zaznava govora, Analiza in transkripcija govora, Računalniška analiza govora in transkripcije ter številne predmete s področja govornih motenj.

9 Predmeti, povezani s fonetiko, fonologijo, govorom in pravorečjem, pri študiju Slovenistike na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani: Fonetika in fonologija slovenskega knjižnega jezika, Pravorečna in pravopisna norma slovenskega knjižnega jezika, Besedilna fonetika slovenskega knjižnega jezika, Govorna tehnika, Javno govorno nastopanje, Jezik v gledališču in filmu.

Novi Gorici (pri tem pregledu obravnava glasoslovja z diahronega vidika ni zajeta, saj tukaj obravnavamo pouk sodobnega govorenega knjižnega jezika).

Izzivi pri fonetičnih vajah

Pri predavanjih, seminarju in vajah iz Fonetike in fonologije slovenskega knjižnega jezika študentke in študente Slovenistike na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani najprej seznanimo s Toporišičevim opisom slovenskega glasoslovja, osnovno učno gradivo je njegova *Slovenska slovnica*, dopolnjujeta pa jo *Slovenski pravopis 2001* in druga izdaja *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ²).

Največ težav imajo študenti na začetku z uzaveščanjem razlik med (iz)govorom in zapisom, saj je njihovo poznavanje glasoslovja s prejšnjih stopenj šolanja pomanjkljivo, na kar smo opozorili že uvodoma. S pomočjo mednarodne fonetične transkripcije zapisujemo izgovor in tako vzpostavljamo razliko med pisnim in govorenim kodom. Mednarodna fonetična transkripcija namreč dovolj odstopa od slovenske pisne podobe in tako študenta dodatno spodbudi k razmisleku o glasovni vrednosti posamezne črke, npr. vrednost črke <e> pri glagolu *sem*, tj. [sɛm]. Sčasoma vsi študenti prepoznajo posamezne slovenske foneme in alofone in jih ustrezno umestijo v govorno verigo; težavneje pa je pri prvinah, ki po teoriji obstajajo, aktualne fonetične raziskave pa jih niso potrdile, to je npr. kolikost naglašanih samoglasnikov v slovenščini.

Študenti se sicer na pamet naučijo besedne pare, kot so *fánt – fántovski, brát – bráta*, toda če hočemo tudi artikulacijsko ponazoriti t. i. kratki naglašeni /a/, kaj hitro izgovorimo polglasnik [ə] oz. polglasniku približan glas. Oslabljeni samoglasniki so po frekvencah prvega in drugega formanta zelo blizu polglasniku (Horjak 2018: 116–121). Še bolj pa se zaplete pri primerih, kot so *zíd, púst*, kjer študentom na sinhroni ravni ni mogoče razložiti kolikostne razlike v primerjavi s *ptič* in *miš*; razliko v kolikosti je mogoče pojasniti le teoretično, diahrono, perceptivno pa študenti razlike med *dolgimi* in *kratкими* naglašeni samoglasniki ne slišijo. Za pomoč pri učenju pravil si zapomnijo napotek, da se kratki naglašeni samoglasniki v posameznih narečjih (predvsem osredneslovenskih oz. severnoslovenskih) lahko reducirajo v polglasnik, dolgi naglašeni samoglasniki pa ne – toda tudi ta napotek ni povsem zanesljiv. Glede na to, da študente poučujemo slovenski knjižni jezik v njegovi sodobni podobi, bi morali resno razmisliti o ustreznosti obstoječega samoglasniškega modela, saj ta nima več podlage v realnem govoru. Tematike se izogibajo tudi srednješolski učbeniki, ki navedejo le dejstvo, da ima slovenščina dolge in kratke samoglasnike. Kako naj dijak to kolikostno fonološko razliko prepozna, pa je prepuščeno učitelju, ki se te tematike, kakor povedo študenti na vajah, običajno ne loti. Cilj, ki ga želimo doseči s fonetičnimi vajami na univerzi, je ta, da študenti prepoznajo in uresničujejo posamezne foneme in njihove alofone, da ločijo samoglasnike po

kakovosti, da ustrezno artikulirajo posamezne glasove (npr. da se fonem /l/ ne izgovarja kot velarizirani [ɫ], ko je glede na slovensko zborni izreko izgovor predolg in jezik preveč približan mehkeemu nebu, koren jezika pa zadnjim zobem). Po petnajstih urah vaj so študenti, ki so študij začeli z zelo različnim predznanjem, sposobni osnovno znanje slovenske fonetike in fonologije posredovati naprej, drugih obveznih predmetov s področja glasoslovja do konca študija namreč nimajo.

Sklep

Poučevanje pravorečja je v slovenskem vzgojno-izobraževalnem procesu zastavljeno, kar vidimo ob prebiranju veljavnih učnih načrtov ter učbeniških gradiv. Primanjkljaj glasoslovnih znanj skušamo odpraviti konkretno pri študiju Slovenistike na FF UL, vendar v določenem obsegu ur lahko obravnavamo le najpomembnejše tematike in opozorimo na razhajanja med zastarelim glasoslovnim opisom in realnostjo, s katero se soočamo vsak dan. Naša prihodnja naloga je, da jezikovni opis glasoslovja slovenskega knjižnega jezika aktualiziramo ter študentom ponudimo ustrezno učno gradivo, ki bo temeljilo na realni podobi govornega knjižnega jezika in bo podprto z zvočnimi posnetki.

Viri in literatura

- BEZLAJ, France, 1939: *Oris slovenskega knjižnega izgovora*. Ljubljana: Znanstveno društvo.
- DOBROVOLJC, Helena, 2018: O rafinirani izreki kot sredstvu družbenega razslojevanja v Bleiweisovih Novicah in Slovenskem narodu. *Teorija in praksa* 55/4. 906–927.
- HORJAK, Luka, 2018: *Slovenski polglasnik: Sinbrona in diabrone primerjava*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- JURGEC, Peter, 2006: O nenaglašanih /E/ in /O/ v standardni slovenščini. *Slavistična revija* 54/2. 173–185.
- PETEK, Bojan, ŠUŠTARŠIČ, Rastislav, KOMAR, Smiljana, 1996: An Acoustic Analysis of Contemporary Vowels of the Standard Slovenian Language. *Proceedings ICSLP 96: Fourth International Conference on Spoken Language Processing, October 3–6, 1996, Philadelphia, PA, USA*, Newark, DE. 133–136.
- POKLAČ, Saša, 2003: O naglaševanju števnikov dvanajst in petnajst v slovenskih narečjih (po gradivu za SLA). *Jezikoslovni zapiski* 9/2. 93–110.
- RIGLER, Jakob, 1968: Problematika naglaševanja v slovenskem knjižnem jeziku. *Jezik in slovstvo* 13/6. 192–199.
- SREBOT-REJEC, Tatjana, 1981: On the Allophones of /v/ in Standard Slovene. *Scando-slavica* 27. 233–241.

- SREBOT-REJEC, Tatjana, 1988: *Word Accent and Vowel Duration in Standard Slovene: Acoustic and Linguistic Investigation*. München: Otto Sagner.
- ŠERUGA PREK, Cvetka, ANTONČIČ, Emica, 2004: *Slovenska zborna izreka*. Priročnik z vajami za javne govorce. 2. izdaja. Maribor: Aristej.
- TIVADAR, Hotimir, 1999: Fonem /v/ v slovenskem govornem knjižnem jeziku. *Slavistična revija* 47/3. 341–361.
- TIVADAR, Hotimir, 2004a: Priprava, izvedba in pomen perceptivnih testov za fonetično-fonološke raziskave (na primeru analize fonoloških parov). *Jezik in slovastvo* 49/2. 17–36.
- TIVADAR, Hotimir, 2004b: Fonetično-fonološke lastnosti samoglasnikov v sodobnem knjižnem jeziku. *Slavistična revija* 52/1. 31–47.
- TIVADAR, Hotimir, 2008: *Kakovost in trajanje samoglasnikov v govornem knjižnem jeziku*. Doktorska disertacija. Ljubljana, Praga: Filozofska fakulteta.
- TIVADAR, Hotimir, 2010: Normativni vidik slovenščine v 3. tisočletju – knjižna slovenščina med realnostjo in idealnostjo. *Slavistična revija* 58/1. 105–116.
- TIVADAR, Hotimir, 2015: Vloga pravorečja in njegovo poučevanje v slovenskem osnovno- in srednješolskem izobraževanju. *Jezik in slovastvo* 60/3–4. 161–172, 252.
- TIVADAR, Hotimir, 2018: Slovensko pravorečje kot samostojna kodifikacijska knjiga? *Slavia Centralis* 11/2. 158–171.
- TIVADAR, Hotimir, ŠUŠTARŠIČ, Rastislav, 2001: Otvorena pitanja standardnoga slovenskoga izgovora. *Govor* 18/2. 113–122.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1957: Sistemske premene soglasnikov v knjižnem jeziku. *Jezik in slovastvo* 3/2. 70–76.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1965: Naglasni tipi slovenskega knjižnega jezika. *Jezik in slovastvo* 10/2–3. 56–79.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1967: Predvidljivost slovenske knjižne samoglasniške kolikosti in kakovosti. *Jezik in slovastvo* 12/8. 229–236.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1978: *Glasovna in naglasna podoba slovenskega jezika*. Maribor: Obzorja.
- TOPORIŠIČ, Jože, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- TOPORIŠIČ, Jože, 2003: Eksperimentalnofonetične raziskave slovenskega knjižnojezikovnega glasovja in tonemskosti. *Slavistična revija* 51. Posebna številka. 119–140.
- UN GIM 2008 = POZNANOVIČ JEZERŠEK, Mojca idr., 2008: *Učni načrt. Splošna, klasična in strokovna gimnazija. Slovenščina*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo.
- UN OS 2011 = POZNANOVIČ, Mojca idr., 2011: *Učni načrt. Program osnovna šola. Slovenščina*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo.
- UN OS 2018 = POZNANOVIČ, Mojca idr., 2018: *Učni načrt. Program osnovna šola. Slovenščina*. Posodobljena izdaja. Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo.